

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

LIFELONG LEARNING AS AN ELEMENT OF THE GLOBAL KNOWLEDGE ECONOMY

УДК 330:339.9:374.7

<https://doi.org/10.32843/infrastuct48-1>

Грицина Л.А.

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Хмельницький національний університет
Харун О.А.

к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Хмельницький національний університет

Hrytsyna Lesia

Khmelnytskyi National University

Kharun Olena

Khmelnytskyi National University

У статті представлено результати дослідження взаємозв'язку між концепціями економіки знань та навчання впродовж життя, визначено місця та ролі життєвого навчання у становленні нової економічної парадигми. Проведене дослідження показало, що поняття «економіка знань» використовується для опису нового стану світової економіки, головним ресурсом якого виступає знання, що є нематеріальним, невичерпним, мобільним ресурсом, що постійно примножується, однак швидко застаріває, тому потребує постійного оновлення. В результаті цього процес здобуття знань – навчання – стає безперервним та охоплює всі етапи життя людини. Досягнення життєвого успіху за умов економіки знань стає неможливим без постійного опанування нових знань та навичок, вміння адаптуватися до нових умов життєдіяльності. Це дає змогу стверджувати, що навчання впродовж життя, що реалізується у системі формальної, неформальної та інформальної освіти, стає невід'ємною складовою частиною нової економічної реальності.

Ключові слова: економіка знань, економіка, що базується на знаннях, економіка навчання, знання, навчання впродовж життя, формальна освіта, неформальна освіта.

В статті представлені результати дослідження взаємозв'язку між концепці-

ями економіки знань і обучения в течение жизни, определены места и роли пожизненного обучения в становлении новой экономической парадигмы. Проведенное исследование показало, что понятие «экономика знаний» используется для описания нового состояния мировой экономики, главным ресурсом которого выступает знание, которое является нематериальным, неисчерпаемым, мобильным ресурсом, который постоянно приумножается, однако быстро устаревает, поэтому нуждается в постоянном обновлении. В результате этого процесс получения знаний – обучение – становится непрерывным и охватывает все этапы жизни человека. Достижение жизненного успеха в условиях экономики знаний становится невозможным без постоянного освоения новых знаний и навыков, умения адаптироваться к новым условиям жизнедеятельности. Это позволяет утверждать, что обучение в течение жизни, реализуемое в системе формального, неформального и информального образования, становится неотъемлемой составляющей новой экономической реальности.

Ключевые слова: экономика знаний, экономика, базирующаяся на знаниях, экономика обучения, знания, обучение в течение жизни, формальное образование, неформальное образование.

The article considers the connection between two concepts of "knowledge economy" and "lifelong learning" to determine the place and the contribution of the last one in the formation of a new economic paradigm. In order to achieve this purpose, the essence of a knowledge economy and related concepts such as "knowledge-based economy" and "learning economy" were considered. The concept of the knowledge economy was determined, depending on the context, can be considered as: 1) a part of the economy (knowledge sector); 2) science that studies the specific subject area; 3) characteristic of the state or stage of development of the economy and society; 4) a related concept used in the context of the formation of innovative, post-industrial and global network economies. Besides, the role and main characteristics of knowledge in the new vision of the economy were determined. It was emphasized that the knowledge acquired by a person during training loses half of its primary value in the period from several months to 5–10 years, depending on the field of activity. That is why we cannot consider learning in the modern world as a one-time action; it is a constant process that covers all stages of human life. The study showed that the concept of "knowledge economy" is used to describe the new state of the world economy, the main resource of which is knowledge – intangible, inexhaustible, and mobile resource, that is steadily increasing, but due to fast obsolescence needs constant updating. As a result, the process of acquiring knowledge – learning – becomes sustained and covers all stages of human life. The idea of lifelong learning occupies a key place in the modern vision of further development of the educational paradigm, which acquires signs of flexibility, adaptability, and individuality. Achieving success in life in the knowledge economy becomes impossible without a constant studying of new knowledge and skills, and the ability to adapt to new living conditions. It allows arguing that lifelong learning, realized in a system of formal, informal, and informational education, becomes an integral part of the new economic reality.

Key words: knowledge economy, knowledge-based economy, learning economy, knowledge, lifelong learning, formal education, non-formal education.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство постійно змінюється та розвивається, з'являються нові можливості та виклики, що вимагають докорінних змін соціально-економічних відносин. Відповіддю на вимоги сьогодення є формування принципово нового виду економіки, а саме економіки знань, що характеризується кардинальними змінами вектору суспільно-економічного розвитку,

зокрема в освітній сфері. Ідея навчання впродовж життя (або життєвого навчання) посідає ключове місце у сучасному баченні подальшого розвитку освітньої парадигми, що набуває ознак гнучкості, адаптивності, індивідуальності та реалізується через побудову нової системи підготовки працівників, здатних до самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Фундаментальні ідеї щодо становлення та розвитку економіки знань розкриті у класичних працях П. Дракера, Б.-Е. Люндвалла, Ф. Махлупа, Е. Тофлера, Й. Шумпетера та інших науковців. Серед сучасних вітчизняних учених цій тематиці присвятили свої роботи З.М. Адамович, Г.С. Бойко, І.Б. Золотих, О.В. Магута, М.В. Поляков, О.В. Прокопенко, В.Л. Світлична, Л.М. Шимановська-Діанич. Дослідженню теоретичних та практичних проблем формування системи навчання впродовж життя присвячено праці таких науковців, як Л.В. Айзікова, М.М. Карпенко, Т.В. Куценко, О.О. Маркозова, Т.М. Соломка, Т.С. Федоренко, І.Б. Швець. Водночас питання взаємозв'язку процесів розвитку системи пожиттєвого навчання та функціонування економіки знань залишається недостатньо обґрунтованим.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження взаємозв'язку між концепціями економіки знань та навчання впродовж життя, визначення місця та ролі пожиттєвого навчання у становлення нової економічної парадигми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Прискорення темпів розвитку науково-технічного прогресу й підвищення рівня продуктивності праці у розвинених країнах світу на перетині ХХ – ХХІ ст. зумовили формування якісно нової економіки, а саме економіки знань (knowledge economy) [1]. В історичній ретроспективі термін «економіка знань» спочатку застосовувався щодо певного сектору економіки, до якого належать високотехнологічні та наукоємні галузі, що виникають на основі використання результатів фундаментальних та прикладних наукових досліджень. Проте поступово сектор знань збільшувався, наукові дослідження та інновації стали все більше визначати загальне економічне зростання [2]. Нині економіка знань розглядається як новий тип економіки, у якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво є джерелом зростання. Це економіка, заснована на виробництві, оновленні, циркуляції, розподілі та застосуванні знань [1].

Як зазначається у джерелі [3], поняття «економіка знань» залежно від контексту може розглядатися так:

1) як частина господарства, яка пов'язана з процесами створення, поширення, використання знань (сектор знань);

2) як самостійний об'єкт дослідження, наука, що вивчає конкретну предметну галузь;

3) як характеристика стану, етапу розвитку економіки й суспільства, за якого знання виступають визначальним фактором її розвитку;

4) у широкому розумінні як інноваційна економіка, оскільки тільки знання можуть бути основою для формування потреби та втілення у життя нововведень;

5) як постіндустріальна економіка; як інформаційна й глобальна мережева економіка, де знання, втілені в інформацію, є головним чинником виробництва.

Незважаючи на відмінність трактування сутності економіки знань, науковці [3; 4; 5] погоджуються з тим, що головним ресурсом цієї економіки є знання, яке характеризується низкою ознак, що відрізняють його від інших економічних ресурсів, а саме знання є нематеріальним, невичерпним, мобільним ресурсом; знання доступне лише тим, хто може завдяки своїм здібностям та освіті його засвоїти, отже, володіти ним і користуватися; знання не скорочуються в процесі використання, а примножуються; знання швидко застаріває й потребує оновлення. При цьому знання можуть розглядатися як фактор виробництва, ресурс, актив, продукт, власність і товар [6].

У сучасній концепції сутність економіки знань передається через набір характеристик (збільшення значущості людського капіталу, розвиток діяльності з генерування, поширення та використання знань, підвищення значущості творчої та інтелектуальної праці, збільшення нематеріальних активів тощо) [6].

Разом із поняттям «економіка знань» (knowledge economy) в міжнародній практиці значного поширення набуло поняття «економіка, що базується на знаннях» (knowledge-based economy), яке вперше було використане у документах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Під цим поняттям розуміють економіку, яка безпосередньо базується на виробництві, розподілі й використанні знань та інформації. Цей підхід використовує ідею «ендогенної теорії зростання», згідно з якою знання й технології є провідними чинниками продуктивності та економічного зростання [7; 8].

Низка досліджень, зокрема тих, що здійснені в межах програми «Цільові соціально-економічні дослідження» (TSER), що фінансуються ЄС, розвиває концепцію, яка отримала назву економіки навчання (learning economy). Теоретичним підґрунтям розвитку цієї моделі стала праця Б.-Е. Люндвалла і Б. Джонсона «Економіка навчання» (1994 рік). Економіка навчання є економікою, де здатність навчатися (дізнаватися) є критичною для економічного успіху індивідуумів, фірм, регіонів і національних економік. На відміну від попереднього, цей підхід виходить із того факту, що сучасний етап глобалізації економіки характеризується зростаючим темпом технологічних змін та інновацій. Як наслідок, набуте знання стає менш довговічним ресурсом, тому саме здатність навчатися й пристосовуватися до нових умов усе більше визначає ступінь продуктивності індивідуумів, фірм, регіонів і країн [7].

Процес стрімкого зростання обсягу накопичених знань та його постійного оновлення був

пояснений у концепції «напіврозпаду знань» (concept of the half-life of knowledge), відповідно до якої знання, отримані людиною під час навчання, втрачають половину первинного значення в період від декількох місяців до 5–10 років залежно від сфери діяльності [9]. Саме тому навчання у сучасному світі неможливо розглядати як одномоментну дію, це є постійним процесом, який охоплює всі етапи життя людини. Неодноразове повернення людей до освітнього процесу в тій чи іншій формі стає нормою для особистої та професійної самореалізації [10].

Варто відзначити, що у сучасній науковій практиці використовується багато понять для опису цього явища, таких як «освіта дорослих» (adult education), «продовжена освіта» (continuing education), «подальша освіта» (further education), «постійна освіта» (permanent education), «освіта впродовж життя» (lifelong education), «навчання впродовж життя», «пожиттєве навчання» (lifelong learning). Саме останнє поняття ми використовуємо у нашому дослідженні, оскільки продовження навчання у зрілому віці – це не лише процес засвоєння нових знань (що характерне для поняття «освіта»), але й більш комплексне явище, що включає нові соціальні практики, формування нового життєвого, соціального, професійного досвіду (що більш повно описується саме поняттям «навчання») [11].

Історично концепція навчання впродовж життя виникла ще в 70-х роках минулого століття, однак активного поширення набула на початку 2000-х років як відповідь на швидкозмінні запити ринку праці. Ініціатива офіційного запровадження поняття «навчання протягом життя» у систему освіти належить таким провідним міжнародним організаціям, як Рада Європи, ЮНЕСКО, Організація економічного співробітництва та розвитку, Світовий Банк [10].

Нині можна виділити два основних підходи до пояснення сутності цього поняття. Перший, прагматичний, фокусує увагу на економічній важливості постійного навчання для забезпечення мінімальних потреб сучасної економіки. Так, експерти Світового Банку вважають навчання протягом життя ключовим фактором підготовки працівників до умов конкуренції у глобальній економіці знань; освіта та навчання підвищують соціальну згуртованість, зменшують злочинність та покращують розподіл доходів [10; 11; 12].

Подібного бачення дотримуються експерти Організації міжнародного співробітництва та розвитку (OECD). Так, у джерелі [13] зазначається, що зміна у структурі економіки, велике поширення інформаційно-комунікаційних технологій та зростаюче значення нових знань і вмінь працівників можуть привести до поляризації суспільства, тобто «поділу на тих, хто бере повну участь у

набутті та використанні знань та вмінь, та тих, хто залишився на узбіччі». Отже, навчання протягом усього життя розглядається як базовий принцип політичних стратегій, які безпосередньо відповідають потребі покращення спроможності людей, сімей, робочих місць та громад постійно адаптуватися та оновлюватися [14].

Другий, гуманістичний, акцентує увагу на необхідності всебічного розвитку особистості та адаптації до цієї потреби діючих систем освіти. На думку експертів ЮНЕСКО, навчання протягом життя означає загальну схему, спрямовану як на перебудову наявної системи освіти, так і на розвиток всього освітнього потенціалу поза освітньою системою; створення розуміння та поваги різноманітності звичаїв та культур як на національному, так і на міжнародному рівнях. За такою схемою, чоловіки та жінки є агентами власної освіти; освіта та навчання не обмежуються періодом відвідування школи, а повинні поширюватися на все життя, включати всі навички та галузі знань, використовувати всі можливі засоби та надавати усім людям можливість для повноцінного розвитку особистості. Воно передбачає, що освітні та навчальні процеси будь-якої форми, в яких діти, молодь та дорослі різного віку беруть участь протягом свого життя, слід розглядати як єдине ціле [15].

В офіційних документах, що діють на території ЄС, під навчанням впродовж життя розуміється вся навчальна діяльність, здійснювана протягом життя, спрямована на покращення знань, умінь та компетентностей в особистій, громадській, суспільній та/чи професійній сфері [10].

Реалізація цієї концепції навчання впродовж життя дає змогу сформуванню системи компетентностей, що необхідні громадянам для успішного функціонування та самореалізації. Так, Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018 рік) до ключових компетентностей відносить грамотність, багатомовну компетентність, математичну компетентність та компетентність з науки, технологій і техніки, цифрову компетентність, особистісну, соціальну компетентність та вміння вчитися, громадянську компетентність, підприємницьку компетентність, культурну обізнаність та самовираження [16].

Основними шляхами реалізації програми безперервної освіти є такі: забезпечення наступності змісту та координації навчальної діяльності на різних етапах освіти, що є продовженням попередніх; формування потреби й здатності особистості до самонавчання; оптимізація системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації; створення інтегрованих навчальних планів та програм; запровадження й розвиток дистанційної освіти; формування системи навчальних закладів для забезпечення освіти дорослих відповідно до потреб особистості та вимог ринку праці [10].

3 позиції безпосереднього учасника цього процесу етапами здійснення навчання впродовж життя є виявлення особистих інтересів людини та цілей навчання, а також мотивів, що спонукають до навчання; створення переліку того, що хотілося або стосовно чого є можливість вивчити, конкретизація сфери інтересів; виявлення можливостей і засобів навчання, пошук доступних ресурсів, завдяки яким можна здійснювати навчання; структурування свого режиму дня з урахуванням навчання (визначення часу й місця навчання); встановлення власних зобов'язань у навчанні [17].

При цьому успішна модель навчання протягом життя складається з таких двох вимірів [18].

1) "Lifelong learning", що визначає тривалість навчання від колиски до могили. На думку Н.О. Подлужної [19], реалізації концепції навчання впродовж життя вимагає комплексних підходів до управління знаннями людини, що залежить від віку. Так, у дитинстві основний аспект має бути зроблений на поступовому розкритті у дитини талентів та унікальних здібностей, закладенні фундаменту її майбутнього. Юність визначається процедурами нагромадження тих базових знань, які будуть закладеними як основа в процесі успішного здобуття людиною вибраної професії або спеціальності. На етапі зрілості найбільшої цінності набувають інструменти отримання, закріплення та підвищення рівня професійних знань і навичок, які дають змогу побудувати успішну кар'єру та досягти гідного рівня життя. Мудрість має супроводжуватися процесами інтенсивної передачі людиною нагромаджених протягом професійного життя знань молодим працівникам, систематизацією та узагальненням здобутого досвіду. Останній етап життєвого циклу людини має бути присвячений забезпеченню на максимально довший період її фізичної, розумової та суспільної активності [19].

2) "Life-wide learning", що визначає можливі форми навчання, а саме формальне, неформальне та інформальне навчання. Перша, формальна, включає початкову, загальну середню, середню професійну, вищу освіту, освіту після закінчення ЗВО, різні форми підвищення кваліфікації та перепідготовку працівників. Друга, неформальна, являє собою професійно спрямовані та загальнокультурні курси навчання в центрах освіти дорослих та на різних курсах інтенсивного навчання. Третя, інформальна, передбачає освіту за межами стандартного освітнього середовища; до неї належить індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя та реалізується за рахунок власної активності індивідів в навколишньому культурно-освітньому середовищі, спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі тощо [20].

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження показало, що поняття «еко-

номіка знань» використовується для опису нового стану світової економіки, головним ресурсом якого виступає знання, що є нематеріальним, невичерпним, мобільним ресурсом, що постійно примножується, однак швидко застаріває, тому потребує постійного оновлення. В результаті цього процес здобуття знань – навчання – стає безперервним та охоплює всі етапи життя людини. Досягнення життєвого успіху за умов економіки знань стає неможливим без постійного опанування нових знань та навичок, вміння адаптуватися до нових умов життєдіяльності. Це дає змогу стверджувати, що навчання впродовж життя, що реалізується у системі формальної, неформальної та інформальної освіти, стає невід'ємною складовою частиною нової економічної реальності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шимановська-Діанич Л.М., Рибалко-Рак Л.А., Бойко Г.С. Процес становлення економіки знань та роль вищого навчального закладу в ньому. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2017. № 4. С. 185–192.
2. Магута О.В. Економіка знань як основа розбудови постіндустріального суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 12. С. 133–139.
3. Світлична В.Л. Теоретичний базис нової парадигми суспільства – економіки знань. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 3. С. 184–193.
4. Золотих І.Б. Теоретико-методологічні основи економіки знань та умови її функціонування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 20 (1). С. 46–49.
5. Скотний П.В. Економіка знань: теоретико-методологічний аспект. *Європейські перспективи*. 2017. Вип. 3. С. 163–169.
6. Поляков М.В. Особливості економіки знань та їх прояви на рівні світового господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12 (2). С. 98–102.
7. Крапивний І.В., Прокопенко О.В., Школа В.Ю. Концептуальні моделі економіки знань. *Mechanism of Economic Regulation*. 2015. № 1. С. 55–67.
8. Адамович З.М. Теоретико-методологічні аспекти дослідження економіки знань. *Економічна та соціальна географія*. 2012. Вип. 64. С. 52–57.
9. Швець І.Б., Федоренко Т.С. Сучасні тенденції поширення професійного навчання протягом життя. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 1. С. 208–215.
10. Айзікова Л.В. Концепція навчання протягом життя в міжнародних документах і дослідження. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Педагогіка. 2012. Т. 199. Вип. 187. С. 62–64.
11. Соломка Т.М. Особистісне самоконструювання в умовах розвитку системи LLL («Навчання впродовж життя»): теоретико-методологічні засади. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 37. С. 433–448.

12. Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries URL: https://www.researchgate.net/profile/Harry_Patrinos/publication/339443123_Lifelong_Learning_in_the_Global_Knowledge_Economy_Challenges_for_Developing_Countries/links/5e52baa6a6fdcc2f8f5d69ad/Lifelong-Learning-in-the-Global-Knowledge-Economy-Challenges-for-Developing-Countries.pdf (дата звернення: 7.10.2020).

13. Lifelong Learning for all. URL: <https://vital.voced.au/vital/access/services/Download/ngv:25305/SOURCE2> (дата звернення: 7.10.2020).

14. Bridges to Lifelong Learning. Qualifications. URL: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/38465471.Pdf> (дата звернення: 7.10.2020).

15. Lifelong learning. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245101> (дата звернення: 7.10.2020).

16. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance)(2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (дата звернення: 7.10.2020).

17. Куценко Т.В. Навчання протягом життя: сучасні європейські виклики. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2020. № 1 (99). С. 55–64.

18. Балик Н.Р., Шмигер Г.П. Аспекти впровадження моделі навчання протягом життя у smart-університеті. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 347–350.

19. Подлужна Н.О. Регулювання регіонального ринку праці на основі використання методів навчання населення протягом усього життя. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1 (59). С. 101–109.

20. Карпенко М.М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. *Аналітична записка: Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252> (дата звернення: 7.10.2020).

REFERENCES:

1. Shymanovsjka-Dianych L.M., Rybalko-Rak L.A., Bojko Gh.S. (2017) Proces stanovlennja ekonomiky znanj ta rolj vyshhogho navchaljnogho zakladu v njomu [The process of formation of the knowledge economy and the role of higher education in it]. *Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic Sciences*, no. 4, pp. 185–192.

2. Maghuta O.V. (2014) Ekonomika znanj jak osnova rozbudovy postindustrialjnogho suspiljstva [The knowledge economy as a basis for the development of post-industrial society]. *Investments: practice and experience*, no. 12, pp. 133–139.

3. Svitlychna V.L. (2015) Teoretychnyj bazys novoji paradyghmy suspiljstva – ekonomiky znanj [Theoretical basis of a new paradigm of society – the knowledge economy]. *Economy: the realities of time*, no. 3, pp. 184–193. (in Ukrainian)

4. Zolotykh I.B. (2016) Teoretyko-metodologichni osnovy ekonomiky znanj ta umovy jiji funkcionuvannya [Theoretical and methodological foundations of the knowledge economy and the conditions of its operation]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Ser.: Economic sciences*, no. 20 (1), pp. 46–49. (in Ukrainian)

5. Skotnyj P.V. (2017) Ekonomika znanj: teoretyko-metodologichnyj aspekt [Economics of knowledge: theoretical and methodological aspect]. *European perspectives*, no. 3, pp. 163–169.

6. Poljakov M.V. (2017) Osoblyvosti ekonomiky znanj ta jikh proyavy na rivni svitovogho ghospodarstva [Features of the knowledge economy and their manifestations at the world economy]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, no. 12 (2), pp. 98–102.

7. Krapyvnyj I.V., Prokopenko O.V., Shkola V.Y. (2015) Konceptualjni modeli ekonomiky znanj [Conceptual models of knowledge economy]. *Mechanism of Economic Regulation*, no. 1, pp. 55–67.

8. Adamovych Z.M. (2012) Teoretyko-metodologichni aspekty doslidzhennja ekonomiky znanj [Theoretical and methodological aspects of the study of the knowledge economy]. *Economic and social geography*, no. 64, pp. 52–57.

9. Shvecj I.B., Fedorenko T.S. (2013) Suchasni tendenciji poshyrennja profesijnogho navchannja protjaghom zhyttja [Modern trends in the spread of vocational training throughout life]. *Economic Bulletin of Donbass*, no. 1, pp. 208–215.

10. Ajzikova L.V. (2012) Konceptija navchannja protjaghom zhyttja v mizhnarodnykh dokumentakh i doslidzhennjakh [The concept of lifelong learning in international instruments and research]. *Scientific works Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy complex. Ser.: Pedagogy*, no. 199 (187), pp. 62–64.

11. Solomka T.M. (2017) Osobystisne samokonstruvannja v umovakh rozvytku systemy LLL (“Navchannja vprodovzh zhyttja”): teoretyko-metodologichni zasady [Personal self-construction in the development of the LLL system (“Lifelong learning”): theoretical and methodological principles]. *Problems of modern psychology*, no. 37, pp. 433–448.

12. The World Bank. Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Harry_Patrinos/publication/339443123_Lifelong_Learning_in_the_Global_Knowledge_Economy_Challenges_for_Developing_Countries/links/5e52baa6a6fdcc2f8f5d69ad/Lifelong-Learning-in-the-Global-Knowledge-Economy-Challenges-for-Developing-Countries.pdf (accessed 07 October 2020).

13. OECD. Lifelong Learning for all. Meeting of the Education Committee at Ministerial Level, 16–17 January 1996. Available at: <https://vital.voced.edu.au/vital/access/services/Download/ngv:25305/SOURCE2> (accessed 7 October 2020).

14. OECD. Bridges to Lifelong Learning. Qualifications Systems. Available at: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/38465471.Pdf> (accessed 07 October 2020).

15. UNESCO. Lifelong learning. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245101> (accessed 07 October 2020).

16. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance)(2018/C 189/01). Available at: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7) (accessed 07 October 2020).

17. Kucenko T.V. (2020) Navchannja protjaghom zhyttja: suchasni jevropejski vyklyky [Lifelong learning: modern European challenges]. *Humanization of the educational process*, no. 1 (99), pp. 55–64.

18. Balyk N.R. (2017) Aspekty vprovadzhennja modeli navchannja protjaghom zhyttja u smart-universyteti [Aspects of implementing a model of lifelong learning in a smart university]. *Young scientist*, no. 4, pp. 347–350.

19. Podluzhna N.O. (2020) Reghuljuvannja reghionaljnogho rynku praci na osnovi vykorystannja metodiv

navchannja naseleennja protjaghom usjogho zhyttja [Regulation of the regional labor market based on the use of lifelong learning methods]. *Economic Bulletin of Donbass*, no. 1 (59), pp. 101–109.

20. Karpenko M.M. Osvita protjaghom zhyttja: svi-tovyj dosvid i ukrajinsjka praktyka. Analitychna zapyska [Lifelong learning: world experience and Ukrainian practice. Analytical note]. *National Institute for Strategic Studies*. Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/252> (accessed 07 October 2020).